

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

Логвиненко

ЛОГВИНЕНКО Ігор Альбертович

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

07.00.01 - історія громадських рухів
і політичних партій

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дніпропетровськ-1993

46 28873

Дисертація є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політичної історії Харківського державного університету.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ТАНЦЮРА Василь Іванович

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
ГРЕЧЕНКО Володимир Анатолійович
кандидат історичних наук, доцент
ЯЦЕНКО Віталій Якович

Провідна установа: Харківський інститут інженерів
залізничного транспорту

Захист відбудеться " 4 " лютого 1994 р. о 13⁰⁰ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 053.24.03 по присвоєнню
вченого ступеня кандидата історичних наук в Дніпропетровському
державному університеті (м.Дніпропетровськ, пр. Гагаріна,
72, аудиторія 604).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Дніпропетровського державного університету.

Автореферат розісланий " 27 " чудне 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук,
доцент

І.О.Кривий

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00814028 (N)

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АНУ України

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В історії України відбувалося чимало подій, зміст та значення яких, на жаль, залишаються ще до кінця не з'ясованими не лише для широких кіл читачів, що цікавляться історією, але й для більшості фахівців. Це зумовлено тривалим пануванням в науці схем та догм "Короткого курсу історії ВКП(б)", відлученням багатьох дослідників від документів та матеріалів, на підставі яких було б можливо вивчати дійсну історію Зітчизни. Особливо це стосується періоду революції та наступного радянського періоду, де ціла низка питань не знайшла об'єктивного висвітлення та глибокого наукового аналізу. До таких питань належить діяльність Української Центральної Ради (УЦР). Підвищення інтересу до неї останнім часом пояснюється не лише намаганням позбутися так званих "білих плям" в історії України, але і тими процесами, що відбуваються у нашому суспільстві і підпорядковані прагненням створити політично незалежну та економічно міцну державу Україну. Адже багато проблем, пов'язаних з національно-державним будівництвом у республіці, не нові. Більшість з них апробовані історією, і результати ці надзвичайно важливо враховувати при проведенні політичних та економічних реформ в Україні. Досвід Центральної Ради, в цьому плані, може бути дуже корисним, бо, враховуючи його сьогодні, можна уникнути багатьох помилок на майбутнє. Разом з тим, не слід залишати поза увагою і деяку актуальність правдивого висвітлення діяльності різних політичних сил, що склалися за добу УЦР. Одним з останніх офіційних заборон в радянській історичній літературі - дослідження проблем багатопартійності. Як наслідок суспільство зробило стрибок від політичного авторитаризму до політичного плюралізму, так і не встигнувши достатньо глибоко вивчити особливості, труднощі, переваги, які створив якісно нове партійне та міхпартійне життя. У зв'язку з цим політичний плюралізм Центральної Ради, досвід діяльності політичних партій, що входили до неї, викликає великий інтерес.

Об'єктом дослідження є процес національно-державного становлення України в період Центральної Ради. Предметом дослідження є Українська Центральна Рада та її складові: структурні підрозділи, найбільш авторитетні українські політичні партії,

що входили до УЦР та мали безпосередній вплив на формування політичного обличчя цього органу, а також діяльність найвизначніших політичних лідерів тих років, їх погляди на можливий державний устрій України.

Ступінь наукової розробки теми. Значна кількість публікацій, де розглядаються різні аспекти діяльності Української Центральної Ради, та багатоплановість проблем, що тут вивчаються, створюють відповідні труднощі при підготовці їх історіографічного аналізу. Автор знайшов доцільним зупинитися на аналізі головних проблем теми, вивчити ступінь їх розробки в науковій літературі, виявити недостатньо висвітлені питання.

Вже в період діяльності УЦР, та зразу ж після її краху з'явилися праці, де розглядалися окремі аспекти політичної історії Центральної Ради. В них зроблено спробу розкрити причини сформування УЦР, показати місце та роль цього органу в реалізації домагання автономії України, обґрунтувати причини прийняття Радом універсалів, пояснити їх суть та ін.¹ Однак здебільшого ці роботи носять описовий характер, з великою часткою суб'єктивізму авторів, без належного наукового аналізу.

Починаючи з 20-х років за рубежем вийшла ціла низка праць, де історія Центральної Ради розглядається крізь призму боротьби українського народу за свої національні інтереси, суть яких не одержала однозначного розуміння. В зв'язку з цим і діяльність УЦР не знайшла однозначної оцінки. Головні розбіжності, на нашу думку, можна звести до того, як автори розуміли ідею націоналізму і як вони співвідносилися з діяльністю Центральної Ради. Так, в монографіях Д.Дорошенка, В.Винниченка, П.Христюка, М.Голубця та ін.² діяльність УЦР оцінювалася в цілому позитивно.

¹ Грушевський М. Українська Центральна Рада та її універсали, перший і другий.- К., 1917; його ж. На порозі нової України. Гадки і мрії.- К., 1918; його ж. Хто такі українці і чого вони хочуть.- К., 1991; Порш М. Автономія України і соціал-демократія.- К., 1917 та ін.

² Винниченко В. Відродження нації. Ч.1-2. Доба Центральної Ради.- Київ-Відень, 1920; його ж. Українська державність.- Відень-Київ, 1920; його ж. Єдиний революційно-демократичний фронт.- Прага-Берлін, 1923; Дорошенко Д. Короткий курс історії України.- Катеринослав-Лейпціг, 1923; Голубець М. Велика історія України від найдавніших часів до 1923 р.- Львів, 1935; Полонська-Василенко Н. Історія України 1900-1923 рр.- К., 1991.

Головне, що зробила Рада, на думку авторів, - добилася визнання прав українського народу на свою державу, культуру, мову. Разом з тим, у цих працях підкреслювалося, що слабкий розвиток української нації став чи не вирішальним фактором політичного краху УЦР. Цей висновок, на наш погляд, правильний, але далі не всевичерпний. Вивчати історію Центральної Ради тільки в прямій і безпосередній залежності від формування національної самосвідомості української нації - стати на шлях признання фаталізму в історії, виключити вплив соціального фактору на політичне життя УЦР. Такий підхід не може бути вірним. Національні і соціальні проблеми взаємопов'язані та взаємозалежні одне від одного і вивчати їх потрібно в комплексі. Дисертант вважає цей момент край важливим, бо він дає змогу об'єктивно оцінювати діяльність Центральної Ради, зробити вірні теоретичні висновки.

Необхідно виділити роботу Д.Дорошенка "Історія України. 1917-1923 рр.", перший том якої присвячено Центральній Раді¹. Цінність даної монографії полягає в тому, що тут зібрано фактичний матеріал, який показує, як Рада вирішувала не тільки національні, але й соціальні питання. Разом з тим, автор не дав йому належного критичного осмислення, що значно понижує наукову значущість цієї праці.

В монографії Д.Андрієвського, роботах П.Мірчука, статті П. Полтави та ін. Центральна Рада розглядалася як контрреволюційний орган, чужий інтересам українського народу². УЦР, підкреслює П.Мірчук, з "впертістю присипляла розбурхану національну свідомість українських мас дурманом соціалістичного інтернаціоналізму, пролетарської революції, зогиджуванням національних ідей та звеличуванням "поступовості" інтернаціоналізму"³. Замість ясно вираженого прагнення українського народу до самостійності Рада висувала гасла: "автономія України у федеративній Росії",

¹ Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. Т. I // Прапор.-1990.- № II, 12; Березіль.- 1991.- № I-12.

² Андрієвський Д. Російський колоніалізм і советська імперія.- Париж, 1958; Мірчук П. Трагічна перемога.- .., 1991; Його ж. Водь українського національно-визвольного руху // Державність.- 1991.- № I.- С. 7-9; Полтава П. Концепція самостійності України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу // Там же.- № I.- С. 13-17; № 2.- С. 8-15 і т. ін.

³ Мірчук П. Трагічна перемога.- С. 3.

"класова солідарність, інтернаціональна єдність всіх трудящих", "геть з національною армією" і т.п. Іншими словами, діяльність УЦР у цих праях оцінювалася з націоналістичних позицій. Націоналізм авторів зробив неможливим належне вивчення соціально-економічних питань історії України доби Центральної Ради. Висновки, що містяться в цій літературі, здебільшого надумані та на серйозне наукове осмислення не претендують.

Аналізуючи радянську історичну літературу з даної теми, слід зазначити, що в ній правильною була визнена теза з програми КПРС, відповідно якій стверджувалося, що національне питання, яке залишилося від минулого, в Радянському Союзі з успіхом вирішене¹. Виходячи з цього вся діяльність більшовиків, яка націлена на рішення національних проблем, розглядалася як єдино правильна. Одночасно діяльність інших політичних сил і -головне - національних, розцінювалася як контрреволюційна, злочинна, антинародна. При цьому детального вивчення їх історії, програмних, статистичних та інших документів не допускалося. Як наслідок, в різний час вийшли праці І.Ф.Кураса, П.Л.Варгатака, В.Ф.Солдатенка, Ю.Ю.Кондуфора, В.О.Землинського, Л.О.Нагорної, С.М.Королівського та інших, де чітко просліджується тенденція звеличення, а часто-густо і ідеалізації більшовицької національної політики в Україні. Будь-які прояви недовольства нею з боку Центральної Ради розцінювалися як антинародні контрреволюційні виступи, що не мали під собою ніяких реальних основ і, як наслідок, приречені на невдачу². Такий підхід до вивчення історії

¹ Дил.: Матеріали XXII съезда Коммунистической партии Советского Союза.- М., 1986.- С.156.

² Курас І.Ф. В.І.Ленін і національно-визвольний рух трудящих України в Ховтневій революції (березень-грудень 1917 р.).- К., 1971; Землинский В.А., Курас И.Ф., Нагорная Л.А. Осуществление ленинской национальной политики в СССР.- К., 1987; Королевский С.М. Украинское национальное движение в период подготовки и проведения Октябрьской революции.- М., 1965; Кондуфор Ю.Ю. Великий Ховтень на Україні.- К., 1977; Його ж. Революційні події 1917 року на Україні: пошук альтернативи// Укр.іст.журн.- 1990.- № II; Гамрецький Б.М., Тимченко К.П., Шусь О.І. Ради України в 1917 р. (липень-грудень 1917 р.).- К., 1974; Смолинчук А.И. Большевики Украины в борьбе за Советы (март 1917- январь 1918 гг.).- Львов, 1978; Варгатак П.Л., Курас И.Ф., Солдатенко В.Ф. Ленин и большевистские организации Украины в Октябрьской революции.-К., 1980; Солдатенко В.Ф. Чотири кроки у безвихідь//Рад. Україна.-1990.- 19, 20 січ. та ін.

УЦР зумовлював обмеженість і необ'єктивність цих робіт, де реальні події не знайшли адекватного висвітлення та глибокого наукового аналізу. Крім цього, великим недоліком даних праць, на наш погляд, є знеособлення історії. "Народні маси - творець історії" - теза, яка набула в цих монографіях своєрідне одностороннє розуміння, що значно обмежило вивчення можливих альтернатив політичного розвитку України в 1917-1918 рр.

Невелика кількість робіт була присвячена вивченню проблем взаємовідносин більшовиків з непролетарськими партіями. Лише деякі з них, здебільшого побічно, торкалися питань, які були зв'язані з діяльністю українських політичних партій. У монографії Р.І.Ветрова, статтях Ю.М.Гамрецького, лекції Ю.Ф.Клінтуха та дослідженнях деяких інших істориків глибокого наукового аналізу історії українських політичних партій немає¹. У них знайшли висвітлення лише невеликі фрагменти їх історії. Тек, тут розглядалися питання, зв'язані, насамперед, з визначенням чисельності українських соціал-демократів та українських есерів; процеси виділення з цих партій "лівих" груп і їх політичні контакти з більшовиками наприкінці 1917 - початку 1918 років та деякі інші. В зв'язку з цим їх діяльність у Центральній Раді розглядалася фрагментарно, в рамках існуючих в той час стереотипів. Окремо необхідно виділити монографію І.Ф.Кураса "Торжество пролетарського інтернаціоналізму і крах мелкобуржуазних партій на Україні" та "Повчальний урок історії"². Тут спеціальні розділи присвячені історії УЦР та найавторитетніших українських політичних партій - УСДРП, УПСР, УПСФ та ін., що входили до неї. Спираючись на достатньо широке коло джерел, Курас одним з перших у

¹ Ветров Р.И. Победа Октябрьской революции и банкротство меньшевиков на Украине.-Харьков, 1983; Гамрецкий Ю.М. О численном составе мелкобуржуазных партий на Украине в 1917 году // Банкротство мелкобуржуазных партий в России в 1917-1922 гг.: Сб. науч. тр. - Ч. I. - М., 1977; Иого ж. О расколе УСДРП и выделении из ее состава левых групп // Непролетарские партии в России в Октябрьской революции и гражданской войне: Материалы конф. - М., 1980; Клинтух Ю.Ф. Крах идеологии и политики мелкобуржуазной партии боротьбистов: Лекция, прочитанная слушателями ВШ при ЦК КПУ. - К., 1971 та ін.

² Курас И.Ф. Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине. - К., 1978; Иого ж. Повчальний урок історії (ідейно-політичне банкрутство Української соціал-демократичної робітничої партії). - К., 1986.

редянській історіографії здійснив спробу всебічного вивчення історії Української Центральної Ради та найбільш масових українських партій. Зібравши великий фактичний матеріал, автор дав йому інтерпретацію в дусі ідеологізованої історії КПРС. Тому події, що тут розглядаються, не одержали адекватної оцінки. Більш того, багато питань, які змогли б підірвати загальноприйнятну в той час схему історії більшовизму, або знайшли лише поверхове висвітлення, або зовсім не розглядалися. Серед них багато серйозних, не маючи відповіді на які, неможливо зрозуміти дійсну історію України доби Центральної Ради: як зорганізувалась УНР; яким українські політичні лідери бачили майбутній державний устрій України та якими методами боролися за його здійснення; яке значення мала українізація російського війська; в чому причина політичного конфлікту між Радою Народних Комісарів та Українською Центральною Радою та які наслідки він мав для України в майбутньому?

В цілому в зазначеній літературі дана тема спеціально та комплексно не розглядалася. Окрім її аспекти висвітлюються односторонньо, без належного наукового аналізу, що значно понижує їх наукову цінність.

Окремо необхідно виділити літературу, що вийшла в Україні після 1991 року. Процес формування суверенної демократичної держави України багато в чому визначив те коло проблем, що тут розглядається. Так, в статтях Д.Яневського, С.Кульчицького, Л.Решодько, Р.Матузко та ін. здійснена спроба наукового осмислення місця і ролі Центральної Ради в процесі національно-державного становлення України в 1917-1918 рр.¹ Тут показано, що УНР пройшла декілька етапів свого становлення, кожний з яких мав свої характерні риси. На перше місце була поставлена проблема взаємовідносин Ради з центральною загальноросійською владою.

¹ Яневський Д.Б. Українська Центральна Рада: перші кроки до новітньої національної державності (березень-листопад 1917 р.) // Минуле України: відновлені сторінки.- К., 1991; Його ж. Великий шлях до свободи// Наука і суспільство.- 1992.- № 2; Кульчицький С.В. Центральна Рада: утворення УНР// Укр. іст. журн.- 1992.- № 5, 6; Решодько Л. Як працювала Центральна Рада// Голос України. - 1 серп.; Його ж. Четвертий Універсал// Там же. - 29 серп. і т.д.

Висвітлювалася вона досить спрощено: через прийняті УНР основні документи - універсали, звернення, закони та ін. При цьому практична реалізація завдань, що тут проголошувалися, розглядалася досить поверхово. Слід підкреслити, що перший великий період діяльності Центральної Ради (березень-жовтень 1917 р.) знайшов у літературі більш повне віддзеркалювання, ніж другий (жовтень 1917 р. - квітень 1918 р.), - найбільш складний у політичному житті УНР, - який висвітлюється фрагментарно, без належного наукового аналізу.

До 75-річчя проголошення Української Народної Республіки була підготовлена монографія О.Л.Копиленка "Сто днів" Центральної Ради¹. Ця робота - перша спроба в сучасній вітчизняній історіографії дати більш-менш повну історію УНР. Тут розглядалися питання, зв'язані з організацією Центральної Ради, з формуванням її політичної програми, з позицією центральної загальноросійської влади на українські домагання автономії, з проголошенням Української Народної Республіки та ін. Слід відзначити, що автор значно більше уваги приділив історії УНР до Жовтневої революції і майже ілюстративно розглядає діяльність Ради після петроградських подій 1917 року. Крім цього, в монографії не знайшли висвітлення питання міжфракційної боротьби усередині УНР. Але без розуміння того, яке співвідношення сил склалося усередині Ради, неможливо достатньо повно усвідомити мотиви політичних рішень УНР.

Останнім часом вийшла ціла низка праць, де вивчалися окремі аспекти проблеми українізації російського війська в 1917-1918 рр. В статтях В.Голубка, В.Солдатенка, В.Мициха та ін.² на прикладі окремих регіонів України показано відношення Центральної Ради до процесу українізації російської армії в 1917 році, суть воєнної доктрини УНР і т.д. На жаль, у більшості досліджень не-

¹ Копиленко О.Л. "Сто днів" Центральної Ради.- К., 1992.

² Голубко В. Змарнована сила // Наука і суспільство.- 1992.- № II - 12; Солдатенко В.Ф. Становлення української державності і проблема збройних сил (березень 1917 р. - квітень 1918 р.) // Укр. іст. журн.- 1992.- № 5; Мого в. Центральна Рада та українізація армії // Там же. - № 6; Мицих В. Вільне козацтво // Народна армія.- 1992. - 2 верес.; Рещодько Л. Богданівський полк // Там же. - 22, 27 трав., 4 черв. та ін.

достатньо розкриті причини неспроможності Ради захистити себе від вторгнення військ Радянському в грудні 1917 р.-січні 1918 р. Відповідь на це питання багато в чому пояснює причини політичного краху УЦР.

Таким чином, історіографічний аналіз дозволяє зробити висновок, що тема вивчена явно недостатньо, відсутні узагальнюючі праці, де політична історія Української Центральної Ради знайшла б повне, всебічне й комплексне висвітлення.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи - провести комплексний аналіз багатогранної політичної діяльності Української Центральної Ради, вивчити її партійний склад, показати місце і роль УЦР у процесі національно-державного становлення України в 1917-1918 рр. У зв'язку з цим у дисертації розв'язуються такі завдання:

- показати соціальну природу УЦР;
- проаналізувати програмні документи Центральної Ради і дати їм оцінку;
- розкрити діяльність найбільш масових авторитетних українських політичних партій, що входили в УЦР та, в значній мірі, визначали її політичне обличчя;
- пояснити суть соціалізму Ради, яким бачили її лідери майбутній державний устрій України;
- показати наслідки збройного конфлікту між Центральною Радою і Радою Народних Комісарів Росії в грудні 1917 р.-січні 1918 р.;
- всебічно вивчити причини політичного краху УЦР.

Хронологічні рамки роботи охоплюють увесь період діяльності Української Центральної Ради з березня 1917 р. до квітня 1918 р.

Автор використав широке коло джерел, які включають документи Української Центральної Ради, її Генерального Секретаріату, найавторитетніших та найвпливовіших українських політичних партій, спогади учасників подій, твори партійних лідерів, керівників УЦР та ін. Використано джерела, які було видано українськими політичними лідерами в еміграції. Суттєвою частиною джерелової бази стали періодичні видання того часу (як центральні, так і місцеві) різноманітних політичних напрямків та орієнтацій. Серед них необхідно виділити найбільш інформативні. Це газети: "Нова Рада" (центральный орган Головного комітету українських

соціалістів-федералістів), "Робітнича газета" (орган бюро ЦК і Київського комітету українських соціал-демократів), "Боротьба" (орган Центрального комітету українських есерів (лівого крила)), "Народна воля" (орган Селянської спілки), "Нова Громада" (орган Ради Слобідської України) та ін. Тут міститься багатий фактичний матеріал: репортажі, деякі стенограми, протоколи засідань Центральної Ради; звернення, постанови, циркуляри Генерального Секретаріату; виступи та статті керівників УЦР різного рангу; інформація про пленуми, конференції та з'їзди найбільш масових політичних партій в Україні та ін.

Значною фактологічною базою для написання дисертації були архівні джерела. Дисертант використав документи Центрального державного архіву вищих органів влади та державного управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного історичного архіву України, Державного архіву Херківської області та ін. В цілому пошукувачем було пророблено більше 350 справ. Багато документів, що були знайдені, - журнали засідань Генерального Секретаріату, деякі матеріали сесій Ради, стенограм її засідань та ін., - викликають великий інтерес, бо дозволяють більш повно та об'єктивно оцінити діяльність УЦР. Разом з тим слід підкреслити, що багато стенограм дисертанту розшифрувати не вдалося.

Наукове новизна і практичне значущість роботи полягають в тому, що автор спробував провести комплексний аналіз політичної діяльності Української Центральної Ради. Дисертант намагався узагальнити не тільки позитивний досвід політичної історії УЦР, але й негативний. Здійснена спроба розібратися в тому, наскільки правильно, глибоко та послідовно Рада вирішувала насувні економічні, соціальні і національні проблеми краю; яке місце займала та яку роль грала Центральна Рада в процесі національно-державного становлення України в 1917-1918 рр. У дисертації введено в науковий обіг значні кількості раніше не опублікованих документів. Багато матеріалів з'їздів, конференцій і пленумів найбільш авторитетних українських політичних партій, що входили в УЦР, приводяться вперше.

Результати дисертації можуть бути використані при підготовці монографічних досліджень з історії Української Центральної

Ради, загальних і спеціальних лекційних курсів з вітчизняної історії у вищих та середніх спеціальних учбових закладах.

Апробація. Основні положення і висновки дисертації обговорювались на засіданні кафедри політичної історії Харківського держуніверситету, викладені в публікаціях автора, доповідях на викладацьких науково-практичних конференціях.

П. СТРУКТУРА Й ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, закінчення та описку використаних джерел і літератури.

У вступі обґрунтовано вибір теми, визначені її актуальність і ступінь розробки, коло джерел, на основі яких виконана робота, формулюється мета і завдання, а також наукова новизна і практична значущість дисертації.

У першому розділі - "Центральна Рада: перші спроби встановлення автономії (березень - жовтень 1917 р.)" - ставиться під сумнів офіційно прийнята дата організації УЦР - 4 березня 1917р. На підставі спогадів членів Ради Б.Мартоса та Є.Чикаленка, а також з матеріалів періодичних видань того часу можна визначити точну дату її формування - 7 березня 1917 р.¹ Визначається, що в організації УЦР спостерігається елемент стихійності, викликаний могутнім національним піднесенням в Україні після Лютневої революції. Цим і пояснюється, що якогось певного, заздалегідь виробленого плану діяльності Центральна Рада на початку свого існування не мала. Дещо пізніше, у значній мірі під впливом М. Грушевського, який тільки 14 березня прибув до Києва, з'ясувала-ся мета цього органу - здійснення вимоги широкої автономії України у складі Російської федеративної республіки. Просліджується процес організаційного оформлення найавторитетніших українських політичних партій - УПСР, УСДРП та УПСФ; показується, що на різноманітних з'їздах, конференціях, зборах українських політичних партій, груп та громадських організацій обиралися делегати до УЦР, а вимогу автономії було не тільки підтримано, але й вимагалось від Центральної Ради скорішої її реалізації. Спи-

¹ Мартос Б. Перші кроки Центральної Ради // Укр. історик.-1973. - № 3-4. - С.99; Чикаленко С. Уривок з моїх споминів за 1917 р. - Прага, 1932. - С.10-11; Вісті з Української Центральної Ради. - 1917. - 19 берез.

раючись на підтримку української людськості, не знайшовши порозуміння в Тимчасовим урядом, УЦР Ю червня 1917 р. прийняла І Універсал, який проголошував автономію України. В особі Ради виявилася реальна сила, здатна не тільки очолити національно-демократичний рух, але й взяти повну владу в регіоні. Та стати єдиним повновласним органом державно-правової влади в Україні вона так і не змогла. Пояснюється це цілим рядом причин, з яких можна виділити декілька основних.

По-перше, блок різнорідних політичних сил в Раді не міг бути стабільним. Спроба відкинути рішення економічного і соціального характеру, віддаючи пріоритет національним питанням, була приречена на невдачу, бо усі ці питання, як показує історія, потребують своєчасного комплексного розв'язання.

По-друге, бракувало організаційного єднання всередині УЦР, де більшість складала недоосвічена молодь, відчувався явний дефіцит не авторитетні, здатні повести за собою і організувати належним чином роботу, особи, що робило керівництво Центральної Ради слабким та малоефективним.

По-третє, "інтернаціоналізм" у психіці: малоросійство у свідомості більшості членів Ради наперед визначило політику цього органу, орієнтовану на центральну петроградську владу і готову до серйозних компромісів з принципових питань національно-державного будівництва в Україні. Це особливо різко виявилось під час прийняття УЦР ІІ Універсалу та інструкції Тимчасового уряду.

У другому розділі - "Проголошення Української Народної Республіки: проблеми взаємовідносин між Центральною Радою і Радою Народних Комісарів Росії" - відмічається, що після більшовицького перевороту в Петрограді політична ситуація в Україні різко загострилася. Тут явно визначилися три політичних табори: Центральна Рада, Рада робітничих та селянських депутатів, де більшість становили більшовики, і - Штаб Київського військового округу, в якому об'єднувалися прибічники Тимчасового уряду. Проте головне зіткнення за владу розгорнулося в цей період між УЦР і більшовиками, яке швидко переросло у стан відкритої війни Центральної Ради з Радою Народних Комісарів Росії. Головною причиною цієї війни стало те, що Радянська Росія переживала голод і потребувала швидкого та централізованого постачання продовольсь-

тва і співзвучні з Україною. Рада не визнала Раднарком центральною владою і, прийнявши 7 листопада 1917 р. III Універсал, який проголосив Українську Народну Республіку, стала головним гальмом для РНК Росії у здійсненні своїх планів. Наприкінці листопада - початку грудня 1917 р. в основному закінчився процес виділення "лівих" груп з найбільш авторитетних українських політичних партій - УСДРП та УПСР. Вони більш лояльно ніж УЦР ставилися до Раднаркому Росії. Тому РНК зробив ставку на лівих есерів, але спроба підірвати Центральну Раду зсередини, шляхом формування в ній сильного уявляючого крила, не вдалася, і Радянська Росія розпочала військову агресію проти УЦР. Проголошення Радянської влади в Харкові та створення тут маріонеткового уряду Радянської України стало чудовим прикриттям цієї агресії. Неспроможність Ради вирішити соціально-економічні проблеми краю, насамперед, селянське та робітниче питання, відсутність організаційної єдності усередині УЦР - призвели до того, що Рада а грудня 1917 р. стрімголов стала втрачати свій авторитет серед населення. Своєрідне, більш ніж прохолодне, відношення соціалістичної більшості Центральної Ради до створення армії призвело до того, що УЦР втратила підтримку військових і не могла, спираючись на власні сили, реально протидіяти агресії Радянської Росії та вимушена була шукати "допомогу ззовні". З цією метою Центральна Рада 9 січня 1918 р. прийняла IV Універсал, який проголосив незалежність Української Народної Республіки та став для керівників УЦР юридичною підставою, що давала право виступати на міжнародній арені самостійно.

У третьому розділі - "Соціально-економічна політика УНР в умовах німецько-австрійської окупації. Причини поразки Центральної Ради" - зазначається, що IV Універсал поновив міжнародне право українського народу у світовій цивілізації, зробив його державним народом, повернув йому історичне ім'я. Однак зразу ж Україна відчула опір з боку Радянської Росії, яка прагнула завдати цьому законному процесу створення незалежної Української держави. Наступ військ РНК Росії на Київ та каміра українських есерів ліквідувати його тим, як писав Д.Дорошенко, щоб "самим взяти більш лівий курс", призвели до нової урядової кризи усередині УЦР. Під тиском українських есерів старе Міністерство, де

більшість посад займали українські соціал-демократи, було розпущено, нове, яке очолив член УПСР В.Голубович, до кінця діяльності Центральної Ради повністю сформувати так і не вдалося.

Головною причиною цього стало постійним протиборством між домінуючими в Раді фракціями УСДРП, УПСР та УПСФ. Крім цього усередині кожної фракції не було необхідного організаційного єднання. Все це стало значною перешкодою на шляху створення такого Міністерства, яке б змогло своєю роботою стабілізувати економічне та політичне становище краю, і, головне, повернути втрачений раніше авторитет серед населення, ефективно протидіяти наступу радянських військ. Однак, слід відзначити, Раді вдалося підписати сепаратний договір з державами Четверного союзу про звільнення України від радянських військ. Німецькі та австрійські частини визволили Україну від військ РНК Росії. Центральна Рада знову де-юре стала владою в Україні, але де-факто реальної влади вже не мала. Нездатність Ради належним чином вирішити соціально-економічні проблеми регіону призвели до того, що вона втратила авторитет і опору в масах. Тепер гарантом її існування була німецько-австрійська окупаційна влада. Разом з тим радівці прагнули проводити незалежну самостійну політику, що приводило до політичного погіршення взаємовідносин між УЦР та окупаційною владою, яка мала потребу насамперед в продуктах харчування та прагнула якомога скоріше їх вивезти з України. Для здійснення цих планів потрібен був більш слухняний маріонетковий уряд. Ставка була зроблена на генерала П.Скопедського. Рада втратила свою останню опору в особі окупаційної влади. Переворот пройшов безкровно і відносно спокійно. В Україні був відновлений гетьманат.

В закінченні дисертації зроблені узагальнення. Зокрема, зазначається, що найочевиднішою в діяльності Центральної Ради є її поразка. До головніших її причин належала відсутність двох головних опор державності, а саме - безздатної армії та адміністративного апарату.

Гарантом політичної, економічної, культурної незалежності бідь-якої держави є добре озброєна, безздатна армія. Соціалізм УЦР, прагнення до воєвїткової федерації сформували своєрідне відношення Центральної Ради до армії. Соціалістична більшість Ради вважала, що створення власної армії - недовгочасний етап

на шляху до організації народної міліції, яка повинна виконувати насамперед правоохоронні функції. Більш ніж холодне відношення до потреб військових частин, що підтримували Раду, а часо-густо й побоювання їх, - мало для УЦР трагічні наслідки. Зазначається, що сьогодні, коли формується молода Українська держава, надто важливо створити мобільну, боездатну армію, яка б стала гарантом незалежності молодої держави.

Не маючи адміністративного апарату, Центральна Рада не могла утримувати зв'язки з провінцією, де зосереджувалося найбільше її прибічників. Крім цього підкреслюється, що міжфракційна боротьба усередині Ради наочно показувала, що блок різнорідних політичних сил на національній основі не став і не міг бути стабільним, а це багато в чому пояснює імпульсивний характер діяльності самої Центральної Ради. Разом з тим, зазначається, що однією з серйозніших причин краху УЦР стала непомірна амбіциозність її лідерів та неспроможність Ради вирішити кадрове питання, яке перед нею стояло.

Не зважаючи на багаточисленні політичні помилки, головне, що зробила Центральна Рада - чітко та ясно заявила про права українського народу на свою державу, культуру, мову. Всі ці права УЦР намагалася відстоювати не революційним, а еволюційним, парламентським шляхом. Однак під час лозунговщини, хаосу та анархії парламентаризм Центральної Ради був приречений на поразку.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях:

1. Логвиненко И.А., Хорошев А.Н. Гуманитаризация системы высшего и среднего образования и проблемы молодежного движения на Украине в первые годы Советской власти // Проблемы развития федерации и высшей школы: Междунар. науч.-техн. конф. Тезисы докл. и сообщ. (24-26 апреля 1991 г.). - Харьков, 1991. - С.97-98.
2. Логвиненко И.А., Гавриленко О.А. Дослідження деяких особливостей української ідеології революційної доби // Українська ідейна спадщина у викладанні гуманітарних наук: Тези Респ. наук.-практ. конф., 14-16 вересня 1992 р. - Дніпропетровськ, 1992. - С.46-47.
3. Логвиненко И.А. К вопросу о взаимоотношениях УСДРП и УПСР в Украинской Центральной Раде: причины и следствия правительственного кризиса в январе-апреле 1918 г. // Сб. науч. работ

- аспирантов Харьковского государственного университета (Гуманитарные науки). - Харьков: Основа, 1992. - С.160-163.
4. Логвиненко И.А. Центральная Рада: опыт национально-государственного строительства на Украине (март - октябрь 1917 г.) // Вестн. Харьк. ун-та: Проблемы политической истории Украины. - Харьков: Основа, 1993. - № 375. - С.59-67.

Підп. до друку 15.12.93. Формат 60 x 84 1/16.

1,0 ум.-друк.арк., 1,0 обя.-вид.арк. Тираж 100. Зам.293.

Дільниця оперативного друку ХДАУ.

11611901

AB 28875

AB 28.875